

PAWEŁ TAŃSKI

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh237012.18>KONFRONTACJE I DIALOGI W SPOTKANIACH
MUZYKI WSPÓŁCZESNEJ ZE ZJAWISKAMI
KULTURY POPULARNEJ

Współczesna kultura muzyczna a popkultura. Spotkania, dialogi, konfrontacje, red. Ewa Kowalska-Zajac, Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, 2021, ss. 245. ISBN: 978-83-60929-82-7.

Na wieloautorską monografię *Współczesna kultura muzyczna a popkultura. Spotkania, dialogi, konfrontacje*, wydaną w 2021 r. przez Akademię Muzyczną im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, składa się jedenaście artykułów, napisanych przez badaczy reprezentujących cztery ośrodki naukowe w Polsce: Akademię Muzyczną im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie (dwie osoby), Akademię Muzyczną im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi (ośmioro autorów), Uniwersytet Jagielloński (jedna muzykolożka) oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (jeden profesor).

Te placówki są w kraju nad Wisłą bardzo dobrze znane i cieszą się zasłużoną renomą. W każdej z nich pracują znakomici miłośnicy i znawcy muzyki, których dokonania są pierwszorzędnymi i można w ciemno sięgać po ich książki i artykuły. Nazwiska autorów studiów pomieszczonych w omawianej publikacji są doskonale znane każdemu, kto interesuje się sztuką dźwięków oraz komu nieobca jest

Dr hab. PAWEŁ TAŃSKI, prof. UMK – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Literaturoznawstwa, Katedra Historii Literatury Polskiej i Tradycji Kulturowej; e-mail: pawelt@umk.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5285-9592>.

PAWEŁ TAŃSKI, PhD Habil., Professor at UMK – Nicolaus Copernicus University in Toruń (UMK), Institute of Literary Studies, Department of the History of Polish Literature and Cultural Tradition; e-mail: pawelt@umk.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5285-9592>.

historia polskiej muzykologii. Dlatego otwierając tom, o którym napiszę tu parę słów, spodziewałem się wysokiego poziomu dyskursu naukowego – i nie zawiodłem się, potwierdziłem swoje intuicje, przeczucia i satysfakcję poznawczą.

Redakcji rozprawy podjęła się Ewa Kowalska-Zajac, a recenzje wydawnicze sporządzili dr hab. Bogumiła Mika, prof. UŚ, i dr hab. Jacek Szerszenowicz, prof. emeryt. AM. Spektrum poruszanych w publikacji problemów jest bardzo szerokie i można je sytuować w trzech obszarach, wyodrębnionych w konstrukcji studium: teorii, praktyce kompozytorskiej oraz kontekstach. Redaktorce należy się uznanie za przejrzyste ułożenie tekstów i zbudowanie z nich przyjaznej dla czytelnika narracji. Szczegółowe omówienie wszystkich prezentowanych artykułów jest, niestety, ograniczone – ze względu na przyjętą objętość recenzji, ale postaram się w sposób zwięzły i skondensowany wydobyć najwartościowsze cechy tych studiów.

Monografia jest opatrzona tradycyjnie wstępem (w języku polskim i angielskim), w którym krótko zaprezentowano stojącą za nią ideę i objaśniono strukturę. Książka jest podzielona – jak już napisałem – na trzy części, najwięcej artykułów znajdziemy w środkowej partii – pięć, najmniej w początkowej dwa, natomiast ostatnia zawiera cztery rozprawy. Tom zamykają biogramy autorek i autorów, dzięki czemu możemy szybko zorientować się, jakie osobowości kryją się za poszczególnymi refleksjami. Warto podkreślić, że zarówno objętość, jak i kompozycja tomu świadczą o wysokiej jakości tej monografii, sumiennym przemyśleniu oraz starannym wykonaniu całości.

Głównym problemem badawczym książki jest przenikanie się kultur, fluktuacja, koezystencja, nawarstwianie się, przepływ, dynamika „światów” muzycznych i fenomenów popularnych konceptualizacji świata ludzkiej intencjonalności, rzeczywistości *vorhanden*, kultur operowania symbolami. Podstawowe pytania, jakie stawiają sobie autorki i autorzy tomu, oscylują wokół kwestii symbiozy dwóch pól: sztuki dźwięków oraz zespołów kulturowych towarów służących dystynkcji, by posłużyć się znanymi sformułowaniami Pierre’a Bourdieu. To, że te struktury w doświadczeniach i codzienności człowieka antropocenu nakładają się na siebie w sposób widoczny gołym okiem, nie ulega wątpliwości, ale kluczowe jest zagadnienie, jak tę tkankę uchwycić w interpretacyjnym laboratorium, analitycznym warsztacie, aksjologicznym wreszcie mikroskopie, by dokonać prób nie tyle wyjaśnień, ile hermeneutycznych orientacji w otaczającym nas świecie.

Zamysłem prof. Ewy Kowalskiej-Zajac, redaktorki tej monografii, było zwrócenie uwagi na relacje szeroko rozumianej współczesnej kultury muzycznej do świata popkultury. Tom zatem jest syntetycznym ujęciem tego fenomenu, ukazującym kondycję dzisiejszej twórczości muzycznej ze szczególnym uwzględnieniem rozmaitych form jej interakcji z kulturą popularną. Przemiany zachodzące w muzycznej kulturze w ostatnich dekadach, a szczególnie intensywnie obserwowane w ostatnich latach, stawiają przed teoretykami muzyki i muzykologami nowe wyzwania. Są one efektem nie tylko procesów zachodzących wewnątrz samej muzyki, wynikających z operowania odmiennymi środkami warsztatowymi i związanych z rozwojem technologii, ale mają często wymiar szerszy. Nowe jakości stylistyczne – artystyczne i estetyczne, odmienne środki wyrazu,

filozofia i psychologia działań twórczych, zupełnie inne style odbioru, niż do tej pory bywało, wynikające z rozwoju modernistycznych mediów. Zmodyfikowane i immersyjne częstokroć kody komunikacyjne, metamorfozy narzędzi warsztatu kompozytorskiego – to tylko kilka pól semiotycznych, rysujących się na mapie antropologii współczesności w kontekście muzyki artystycznej.

Wszystkie rozprawy zawarte w monografii zasługują na uwagę i wszystkie są ważne, potrzebne oraz wartościowe. Spośród jedenastu artykułów nie potrafię wskazać tych najbardziej istotnych, najciekawszych i wybijających się, wyróżniających. Mogę jedynie podkreślić, które mnie – jako badacza literatury o nachyleniu kulturoznawczym, ale nie muzykologa, lecz filologa, zajmującego się od dwudziestu jeden lat, od roku 2002, *song studies*, *popular music studies*, *sound studies* – najbardziej zainteresowały, neopragmatycznie i konstruktywistycznie. Otóż w ten sposób muszę zwrócić uwagę na pięć artykułów, które ukazały mi szereg odczytań z kilku, wzajemnie się dopełniających, obszarów współczesnej muzyki: sztuki konceptualnej w postaci muzyki relacyjnej (Lehmann), poszerzania deskrypcji wyrazu za pomocą sięgania po elementy popkultury, samo-określania nurtów, spójności stylistycznej oraz rozszerzeń technik wykonawczych, performatywnych.

Agnieszka Draus w studium „Z inspiracji popkulturą... Idee muzyki relacyjnej w twórczości młodych kompozytorów krakowskich”, otwierającym część drugą tomu – „Praktyka kompozytorska” (55-74), pisze o szeregu kompozycji stworzonych do medialnego projektu *Czytanie Lema/Shuchanie kosmosu*. W niezwykle precyzyjny i konkretny sposób zajmująco dokonuje namysłu nad działaniami nieseniornalnych i jeszcze nieuznanych twórców, pokazując, że ich poszukiwania są niebagatelne i sensowne. Omówione przez krakowską profesor przykłady muzyki relacyjnej dowodzą, że funkcję „relatu” mogą pełnić wszelkie treści tworzące popkulturowy zbiór ogólnie dostępnych wytworów – filmów, nagrań, ubiorów, programów telewizyjnych, środków transportu itd. Przykładowo – w utworze *Do You Need Any Experimental Music* Oktawii Pączkowskiej relatem stał się internetowy mem, przedstawiający płonący krajobraz i zdjęcie krzyżącego Willa Ferrella z podpisem: czy potrzebujesz muzyki eksperymentalnej? Agnieszka Draus wyróżnia trzy strategie kompozytorskie w relacjach z popkulturą i szczegółowo je omawia. Są to: wizualizacja, teatralizacja oraz semantyzacja zewnętrzna (kontekst pozamuzyczny).

Artur Zagajewski w tekście „Pieśni bez melodii”, zamykającym tę partię artykułów (143-158), zaprosił czytelnika do swojego warsztatu kompozytorskiego, opowiadając żywo o ryzyku, jakie podejmuje, korzystając z zasobów muzyki popularnej. W utworach sięga po popkulturowe środki ekspresji wokalne, a w kompozycjach instrumentalnych po następujące inspiracje: duży poziom dynamiczny, maksymalnie uproszczony rytm, „szorstkie” brzmienie, struktury charakterystyczne dla określonych nurtów muzyki popularnej, figury arpeggiatorowe, pochody oktawaowe, trójdźwięki durowe i molowe bez przewrotu – jak w synth popie, wzorce rytmiczne, perkusyjne zaczerpnięte z thrash metalu oraz post punku i nowej fali. Wielokrotnie elementy te bywają ukryte głęboko w fakturze

utworu, przez co te odwołania nie są aż tak czytelne i oczywiste, czasem jednak stosowane są wprost, jak chociażby w utworze *EUR* z 2020 r. Dodam, że już od dłuższego czasu jestem admiratorem tego znakomitego artysty.

W świetnym artykule „Obecność arcydzieł muzyki klasycznej w popkulturze – perspektywa intertekstualna” (161-178), rozpoczynającym część trzecią zbioru („Konteksty”), Małgorzata Grajter kapitalnie analizuje poszczególne utwory, by ostatecznie orzec, że „cechy związane z poszczególnymi gatunkami pozostają rozpoznawalne, a granice między nimi nie ulegają kompletnemu zatarciu” (175). To bardzo ważny sąd, z którym się całkowicie zgadzam, to nachylenie genologiczne jest niezwykle cenne, ponieważ porządkuje akuzmatyczne doświadczenia antropologiczne.

Maciej Kabza, autor tekstu „Wpływ muzyki popularnej na twórczość Louisa Andriesena”, drugiej rozprawy ze środkowej puli tekstów, dotyczącej – przypomnijmy – „Praktyki kompozytorskiej” (75-101), nakreślił pola idiomatycznych cech kompozycji holenderskiego artysty żyjącego w latach 1939-2021 (zob. Everett). To studium napisane żywo, z wzorcową logiką wywodu, a przy tym pełne pasji i zaangażowania. Autor pisze między innymi, że twórca ten korzystał z wielu gatunków muzyki popularnej – bluesa, jazzu, tanecznego boogie-woogie, a podstawowymi dłań środkami kompozytorskimi były cytat, technika repetycji oraz „unison kolektywny”. Z kolei wyrazista i motoryczna rytmika, współdziałająca z wysokim poziomem dynamicznym, wskazywała na wpływy różnych odmian muzyki rockowej. Apogeum wpływów muzyki popularnej były widoczne w monumentalnych dziełach, zwłaszcza w jednym z najpopularniejszych dzieł tego niderlandzkiego kompozytora – *De Stijl* (zob. Trochimeczyk).

Z kolei Anna Wójcikowska w tekście „Elementy estetyki jazzowej i muzyki popularnej w repertuarze ‘Warsztatu Muzycznego’ Zygmunta Krauzego”, zamieszczonym po refleksji Kabzy (103-122), opisała wkraczanie popkultury na teren awangardy – gdzie sonorystyka czy sztuka konceptualna przyjmowały niejako elementy wytworów masowej wyobraźni (zob. też Tarnawska-Kaczorowska). Jest to fascynująca narracja o „wykonawstwie otwartym” (*open performance*), przybliżająca język tych struktur. Autorka zwraca uwagę, że w tym szczególnym obszarze artystycznych wypowiedzi do głosu doszedł gatunek teatru instrumentalnego, w którym aspekt teatralno-aktorski jest równie ważny, jeśli nie ważniejszy, od muzycznego. Partytura ma postać scenariusza słownego, w którym są opisane akcje aktorsko-muzyczne. Bogaty i zróżnicowany repertuar „Warsztatu Muzycznego” zbudował niezwykle aktywną siatkę wszechstronności zespołu muzyki nowej. Jak podkreśla Autorka: „Rozszerzone techniki wykonawcze stosowane są przez muzyków na równi z tradycyjną artykulacją, a do tego wykorzystywali oni również inne, takie jak głos, perkusjonalia czy przedmioty codziennego użytku” (121). Pomysłowość i aktywność artystów wciąż kreowała nowe „teksty kultury muzycznej”.

To, że wymieniałem rozprawy, które czytałem jednym tchem, nie znaczy, że pozostałe nie zasługują na wysokie noty. Warto je zatem teraz wymienić. I tak Ryszard Daniel Golianek zajął się Mozartem i jego muzyką w formatach popkultury („Mozart i jego muzyka w formach popkultury” – jest to drugi tekst z części trzeciej, zatytułowanej „Kon-

teksty”, 179-198). Z kolei Anna G. Piotrowska syntetycznie opisała obecność muzyki filmowej w dobie popkultury („O funkcjonowaniu muzyki filmowej w dobie popkultury” – to przedostatnie studium w monografii, 199-216). Natomiast Marek Nahajowski, którego artykuł „Esperancka muzyka popularna jako wyraz poszukiwań tożsamości uniwersalnej” zamyka tom (217-239), zajmująco przybliżył esperancką sztukę dźwięków.

Książkę uzupełniają trzy dyskursywne refleksje, które są znakomitym dopełnieniem kwestii terminologicznych, prób definiowania oraz doprecyzowania zakresu znaczeniowego istotnych pojęć w obszarze współczesnej twórczości muzycznej, a także namysłu nad problematyką opozycji muzyka artystyczna, poważna, klasyczna, elitarna *versus* popularna, masowa, rozrywkowa, niska. To również dyskursy o nacechowaniu poszukiwań metodologicznych, odpowiednich narzędzi, nowych języków humanistycznych dyskursów inter- oraz transdyscyplinarnych. Dwa rozpoczynające monografię artykuły to: „Teoria muzyki wobec kultury popularnej – możliwości, ograniczenia, perspektywy” Marcina Strzeleckiego (19-43) oraz krótki (zaledwie siedmiostronicowy) „Semantyczne dylematy wokół twórczości czasu pandemii. Rekonesans” Marty Szoki (45–52). W swoim tekście krakowski teoretyk muzyki, kompozytor, instrumentalista i artysta multimedialny wprost zachęca do podejmowania badań nad muzyką popularną, natomiast łódzka profesor postuluje poszukiwanie nowej metodologii do namysłu nad tożsamością dzieła muzycznego.

Z tymi głosami świetnie koresponduje znakomity artykuł „Dalece bliżej... O przypadkach twórczej koincydencji” (123-142) Marcina Stańczyka, który dokonuje, można rzec, autoetnograficznego uchwycenia prezentacji własnej twórczości, to studium przypadku inspiracji zjawiskami związanymi z szeroko pojętą popkulturą w wybranych kompozycjach autora *Solarize* oraz *Afterthoughts*. Tekst wybitnego artysty i profesora Akademii Muzycznej w Łodzi jest pięknym świadectwem tego, jak można pisać o swoich dziełach – w ten sposób wiele mówi się również o świecie sztuki, w którym jest się zanurzonym. Traktuję tę wypowiedź jako wysoce interesującą, niewątpliwie będącą ozdobą omawianej publikacji.

Po lekturze tomu otwiera się, oczywiście, wiele pól polemicznych, kwestii do dyskusji i poszerzającej problem badawczy kontynuacji różnych tematów. Spośród wielu aspektów perspektywy synergii współczesnej kultury muzycznej z popkulturą wskażę trzy. Z pewnością warto by było rozszerzyć horyzont refleksji o antropologię muzyki, etnomuzykologię, dalej – zarysować kręgi *popular music studies*, wreszcie – wzbogacić dyskurs poprzez narzędzia filozofii muzyki. Jak bowiem piszą Małgorzata Gamrat i Małgorzata A. Szyzkowska we „Wprowadzeniu” do tomu *Filozofia muzyki. Doświadczenie, poznanie, znaczenie*, dzięki niej można dotrzeć „do nowych, wcześniej niedostrzeganych obszarów muzyki, jej znaczeń oraz możliwych interpretacji i doświadczenia, [które – P.T.] bez udziału filozofii być może nie byłyby możliwe z taką intensywnością i głębią” (8).

Współczesna kultura muzyczna a popkultura. Spotkania, dialogi, konfrontacje to niezwykle inspirujący, użyteczny, potrzebny i ciekawy tom. Jego zaletą jest oczywiście ukazanie spektrum badań prowadzonych przez znakomite znawczynie i znawców sztuki

muzyki i świetnych adeptów muzykologii, choć zabrakło tu nieco odwołania do najnowszych prac muzykologicznych (np. *Heart and Soul: Critical Essays on Joy Division*, *Songs of Social Protest: International Perspectives*, *David Bowie: Critical Perspectives*). Monografia otwiera szerokie perspektywy poznawcze, dzięki podjętej problematyce i sposobom jej ujęć. Tom jest śladem ważnych dyskusji o współczesnych kulturach – zespolach sądów normatywno-dyrektywalnych, które – rozpięte między wojnami a sztuczną inteligencją – bez ustanku są konstruowane przez człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Devereux, Eoin, Aileen Dillane i Martin Power, redaktorzy. *David Bowie: Critical Perspectives*. Routledge, 2017.
- Dillane, Aileen, Martin J. Power, Eoin Devereux i Amanda Haynes, redaktorzy. *Songs of Social Protest: International Perspectives*. Rowman & Littlefield International, 2018.
- Everett, Yayoi Uno. *The Music of Louis Andriessen*, Cambridge University Press, 2012
- Gamrat, Małgorzata, i Małgorzata A. Szyszkowska, redaktorki. *Filozofia muzyki. Doświadczenie, poznanie, znaczenie*. Wydawnictwo UNUM, 2022.
- Kowalska-Zajac, Ewa, redaktorka. *Współczesna kultura muzyczna a popkultura. Spotkania, dialogi, konfrontacje*. Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, 2021.
- Lehmann, Harry. *Rewolucja cyfrowa w muzyce. Filozofia muzyki*. Tłum. Monika Pasiecznik. Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, 2016.
- Power, Martin J., Eoin Devereux i Aileen Dillane, redaktorzy. *Heart and Soul: Critical Essays on Joy Division*. Rowman & Littlefield International, 2018.
- Tarnawska-Kaczorowska, Krystyna. *Zygmunt Krauze: między intelektem, fantazją, powinnością i zabawą*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Trochimezyk, Maja, redaktorka. *The Music of Louis Andriessen*. Taylor & Francis Inc., 2002.